

TOPONYMICA UIT DE KUSTSTREEK

(vervolg van blz. 215)

60989

KEIAARD — KAAIAARD — KEIGNAARD. In verband met de bijdrage van J. Ameryckx over Zandvoorde (Biekorf 1955, 161) kunnen wij het volgende mededelen over het eigenaardig toponymisch bestanddeel *Keignaard*.

Het Picardisch woord *cagnard* (1), afgeleid van *cagne* (Picardische vorm voor hond, uit Latijn *canis*) is langs twee wegen in onze toponymie binnengedrongen.

1. In de betekenis van hondenbok, of liever in die van « plaats waar de jachthonden verzameld worden » (Fr. chenil); *caignaerd*, *keignaerd*, *kaaiaard*, *keiaard*. Deze toponiemen zijn niet zeldzaam. Men kan ze vinden bij De Flou.

De *Keignaert*-namen te Zandvoorde (spreek uit *keinjaard*) zijn ervan afgeleid: *Keignaardpolder*, *Keignaardkreek*, e. a. Het oorspronkelijk toponiem was *Den Keignaard* of *Caignaerde*, reeds vermeld op het einde van de 15e eeuw: « sur le oostbort du fossé de la dite *Caignaerde* jusques oultre le pont appelle Clocke dorp huelbrugge » (1397). Uit deze tekst (2) blijkt dat de *Caignaerde* oorspronkelijk niet de naam van een waterloop was.

Sommige *kaaiaard*- en *keiaard*-toponiemen kunnen ook de betekenis hebben van « akker waar veel keien » liggen. Maar de volksetymologie kan hier een rol gespeeld hebben.

2. *Cagnard* betekent ook lui, vadsig. Dit is een afgeleide betekenis. Vandaar de familienaam *Cagnard*, waaruit *Keygnaert*, *Keyaert* e. a. Van deze familienaam zijn verscheidene plaatsnamen afgeleid: *Keyaertsberg* (Westrozebeke); *Kenaertsbrugghe* (Oostcamp 1578); *Keynjaertweg*, oorspronkelijk *Keygnaertsweg* (Zandvoorde) e. a.

Het is merkwaardig dat er te Zandvoorde *Keinjaard*- en *Keinjaerts*-toponiemen voorkomen. Dit is toeval. De *Keygnaertsweg* mag niet in verband gebracht worden met de middeleeuwse *Keignaerde* (*Caignaerde*).

Bij het toponiem *Ketaard* tekent Gysseling (3) aan: « Een kreek. Wellicht *jó*-stam bij Mnl. *Kene*: spleet, barst, reet... wat voor een kreek uitstekend zou passen, + personificerend suffix *ard* ». Is de afleiding uit *cagnard* niet veel eenvoudiger en waarschijnlijker?

1) A. Carnoy. *Origines*. II p. 359, onder « Kaaiaard ».

2) Ed. Vlietinck. *Cartulaire d'Ostende*, 1910. Tekst op blz. 67.

3) M. Gysseling. *Toponymie van Oudenburg*, 1950 blz. 150.

WENDUÏNE. We hebben hier reeds (Bieckorf 1954, 158) de verschillende totnogtoe voorgestelde afleidingen van deze dorpsnaam besproken. Geen ervan kan weerstand bieden aan de kritiek.

Wat te denken van het bestanddeel *waine*- dat Gysseling (1) verklaart uit Germ. **wāgin-* (datief) « glooiend hellend » *Waaienberg*, *Wagenberg* e. d. ? Zou *Wenduïne* dan « het zacht glooiend duin » zijn in tegenstelling met de steilere duinen ? De oude vorm *Weinduïne* schijnt in deze richting te wijzen. Er is nochtans een groot bezwaar tegen deze afleiding : is *wāgin-* het oorspronkelijk bestanddeel, dan wordt dit in de taal van het kustland wel niet *wain-* maar *waaien*. Het zou dan niet *Wenduïne* maar *Waainduïne* geworden zijn.

Er blijft nog een andere mogelijkheid open, welke wij *ter* discussie naar voren brengen. Er bestaat in het Nederlands een oud woord *Wen*, dat uitwas betekent. Het is verwant met Nederd. *Ween*, diel. Hoogd. *Wenna*, Eng. *wen* (Ags. *wenn*), Oudfries *wen*, bij een Germ. wortel *wen-*, die *zwellen* betekent. Bij deze wortel horen ook het Hoogd. *Wānst* (pens) en het Mnl. *wān* (gezwel). Uit de Indogermt. wortel *wen* komt het Latijn *venter* (buik). Zo we voor *Wenduïne* deze wortel *wen-* (zwellen, dik worden) postuleren, staan we voor een gemakkelijke verklaring : rond, breed, dik duin. Dan is *Wendune* en niet *Weindune* de oudste vorm, maar dan blijft nog de verklaring van deze nevenvorm *Weindune* en van de uitspraak op de volksmond *Windune* (scherpe i).

Dit is dus een nieuwe mogelijkheid ter verklaring van dit weerbarstig toponiem. Zijn er nog andere *Wen*-toponiemen bekend, die tot dit stamwoord zouden kunnen herleid worden ? Voor West-Vlaanderen is het in elk geval een alleenstaand geval. Wij hebben wel *wane*-namen (*Wanebeek*), maar die gaan terug op *waan* = hazelaar.

VANE. Er zijn uit West-Vlaanderen een aantal *Vane*-namen bekend : *te Vane* te Oedelem (« in den ouden biest dat men heet te vane », zie De Flou XVI 58), *Vanebilk* en *Vaneweg* te Dudzele, *Vanemeersch* te Ruiselede, e. a. Het lijkt geen twijfel dat *vane* moeras, moerassige weide betekent. Het is in de taal van onze streek de nevenvorm van *ven* en *veen*, welke hier totaal vreemd zijn en niet ter verklaring van toponiemen mogen gebruikt worden. Ook in Brabant wordt het woord gevonden : de *Vaanput* te Ruisbroek, door Lindemans en Theys.

1) M. Gysseling, *Revue Belge Phil. Hist.* 29 p. 1386.

als modderput verklaard. (Toponymie van Ruisbroek. E. S. Br. 1940, blz. 65-81). De woorden ven en veen zijn umlaut-nevenvormen van vane.

VALUWE. Dit is een der merkwaardigste Westvlaamse toponiemen waaraan totnogtoe niet de verdiende aandacht besteed is. Het komt op verscheidene plaatsen voor (Oost-Vleteren, Wulpen, Lampernisse, e. a.), alhoewel niet alle valuwe namen onafhankelijk zijn van elkaar (migratie!). B. v. ^s *Valuwen heernesse* te Lampernisse ontleent zijn naam aan de bezitters, de heren *de Valuwe*: leengoed *Valuwe* of *Valeme* te Oost-Vleteren. *Valuwe* is ongetwijfeld de weergade van *Veluwe* (Nederland). De uitgang *-uwe* of *-ewe* vinden we terug in *Watou* (= *Watuwe*) en *Woluwe*; hij betekent vochtige weilanden (Germ. * *ahwjo*). Volgens Carnoy (*Origines* II 693): « *vel* paraît être le mot qui figure dans *Eifel, Famenne, Westphalie* et désigne des plateaux (anc. nord. *fell* : haut plateau) ». Maar het kan ook *vaal* (bleek) zijn. JOZEF DE LANGHE

BEGRAVEN IN DE KERKMUUR

In Biekorf (1953, 247) werd de vraag gesteld naar mogelijke begraafplaatsen « in de kerkmuur » in Vlaanderen of in Brabant. En naar een sage over « begraafing in de muur ». Een voorbeeld in onze gewesten kon ik niet vinden, het zou me echter niet verwonderen dat men vroeg of laat zulk een sage op het spoor komt. Van de beruchte geneesheer en astroloog Nostradamus († 1566) wordt verteld dat hij met de duivel een koop sloot in de trant van Doctor Faustus: in ruil voor geheime wetenschap zou de duivel zijn ziel krijgen, waar hij ook begraven werd, binnen of buiten de kerk. Nostradamus werd begraven in de muur van de sacristie van de Cordeliers te Salon, en zo was de duivel gefopt.

In Engeland staan verschillende stoutmoedige ridders bekend die hun ziel met de duivel op het spel zetten en ontkwamen door begraafing in de kerkmuur. In het kontrakt bepaalt de duivel dan telkens dat hij hun ziel zou hebben hetzij ze begraven worden binnen of buiten de kerk.

Dit gebeurde o. m. met de dappere ridder van Barn Hall, (Essex) en met een ridder uit het geslacht Mainwaring; deze laatste dwong de duivel een laan aan te leggen naar de kerk van Ightfield (Shropshire); hij ligt begraven in de kerkmuur omdat de duivel gezworen had dat hij zijn ziel zou hebben, men moge hem begraven binnen of buiten de kerk.

Ridder Jan Onvervaard (Neverafraid) nam zelf het initiatief

en beloofde zijn ziel aan de duivel zo hij ooit werd begraven in de kerk of op het kerkhof; en hij werd begraven tussen beide, onder de kerkmuur.

Een legende vertelt dat Broeder Bacon om de gave van kennis zijn ziel verkocht; de voorwaarde was dat de duivel zijn ziel zou hebben zo hij stierf hetzij binnen hetzij buiten de kerk. De Broeder bouwde zich een kleine cel in de muur van de kloosterkerk, en leefde en overleed daarin, zodat de duivel weerom gefopt was.

Naast deze sagen zijn er in Engeland ook voorbeelden van « begraving in de muur » zonder enige legende. E. N.

— Volgens : Henry Bett, *English Legends*, blz. 84-85 (Londen 1952).

WATERBAROMETERS

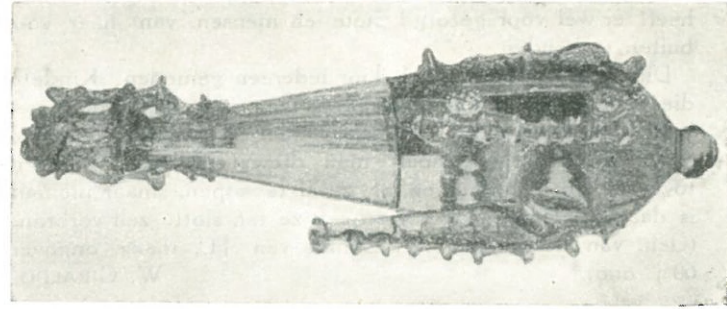
Ze zijn een zeldzaamheid geworden. De antiquairs weten het en vragen om toe. Het Museum voor Folklore te Antwerpen bezat er een; hij zal misschien weldra in het vernieuwde Museum van de Scheldestad weer te zien zijn. Ik bezit twee exemplaren en geef er hierbij een afbeelding van; van de grootste zei me een antiquair dat het « Luiks werk » is. De Engelsen beschouwen die oude waterbarometers als eigen aan de Lage Landen. Dit blijkt o. m. uit de nota van de Engelse auteur H. R. Addison in zijn reisboek *Belgium as she is*, in 1848 te Brussel uitgegeven. Hij schrijft daarover (blz. 207) het volgende :

« Men heeft in België een soort barometer die bij ons in Engeland onbekend is, een eenvoudig en onfeilbaar type. Het is een toestel geheel uit glas, wel gelijkend op een vogelfontein, doch de tak gaat omhoog als de tuit van een koffiekkan. Het toestel wordt half gevuld met water en men voorziet het weder volgens de stand van het water in deze tuit. Bij slecht weer stijgt het water en loopt soms over; bij mooi weer zinkt het tot de bodem van de tuit. Dit is het natuurlijk gevolg van de luchtdruk op het water, een kind zal weten dat deze proef niet anders dan juist kan zijn. Het verwondert me dat men bij ons in Engeland dat ook niet probeert. »

Wat het glaswerk zelf betreft, het kleinere en brede model (hoogte 18 cm) is uit helder glas van beste kwaliteit; het hoge en smalle model (hoogte 36 cm) daarentegen is uit minder helder en brozer glas.

Tot slot weze gezegd dat mijn waterbarometers nog allebei gevuld zijn en dienst doen.

M. P.

WATERBAROMETERS

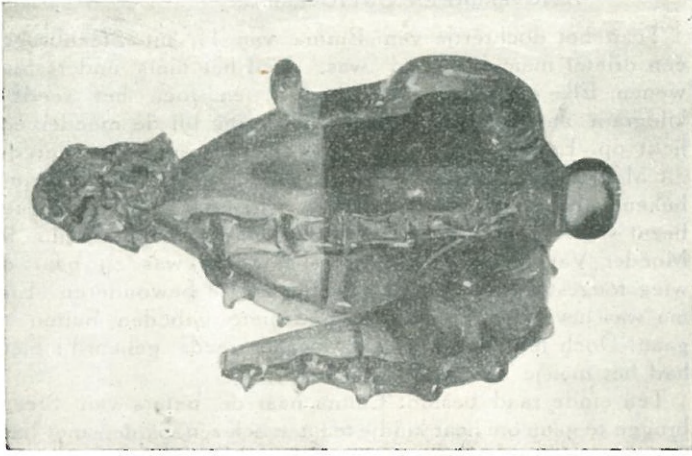

Foto M. Platteuw, Brugge

MENGELMAREN

BETOVERING EN ONTTOVERING.

Toen het dochtertje van Emma van H. uit Steenbrugge een drietal maanden oud was, deed het niets anders dan wenen. Elke dag ging het achteruit, en toen het reeds 1 kilogram aan gewicht verloren had, ging bij de moeder een licht op. Enkele dagen tevoren immers was Siete Percqui uit Moerbrugge in huis geweest. Siete stond uren in 't rond bekend als een toveres, iedereen wist dat zij toverboeken bezat waaruit zij haar « wijsheid » putte. Toen zij nu bij Moeder Van H. op bezoek was geweest, was zij naar de wieg toegestapt om Emma's dochtertje te bewonderen. Emma was hevig geschrokken en had Siete geboden buiten te gaan. Doch intussen was het kwaad reeds gebeurd: Siete had het meisje betoverd.

Ten einde raad besloot Emma naar de paters van Steenbrugge te gaan om haar kindje te laten belezen. Samen met haar moeder, die het wichtje droeg, trok ze op; doch hoe dichter ze bij de paters kwam, hoe zwaarder het kind begon te wegen.

Terwijl de pater het belas, dropen de druppels zweet van Grootmoeders gezicht op het wichtje neer. Toen alles afgelopen was, duidde de pater een gebed aan dat ze gedurende negen dagen moest opzeggen. Hij gaf hun nog een medailletje van de H. Benediktus mee dat de moeder in de melkfles moest leggen terwijl het kind dronk. Toen Moeder Van H. echter zegde dat zij haar dochtertje zelf voedde, zei de pater dat zij de medaille op de borst moest hangen telkens zij het meisje voedde.

Alles viel uit zoals de pater het voorspeld had en Emma heeft er wel voor gezorgd Siete en mensen van haar soort buiten te houden.

Die Siete Percqui werd door iedereen gemeden. Kinderen die haar zagen afkomen, staakten hun spel en liepen naar binnen. Zij was altijd op schok met een mandje aan de arm. Van hogerhand heeft men dikwijls gepoogd haar de toverboeken te ontnemen of ze af te kopen, maar niemand is daar ooit in geslaagd. Ze heeft ze ten slotte zelf verbrand. (Geh. van de dochter van Emma van H., thans ongeveer 60 j. oud).

W. GIRALDO

GENEZING VAN EEN TIELTENAAR TE ST-BAAFS-VIJVE IN 1552-1553.

In de rekening van de Tieltsche armentafel over het dienstjaar dat ging van 's Zondags na « Sente Bavendach » 1552 tot

dezelfde dag 1553 (Rijksarch. Brugge, Aanwinsten, Cahier 1. 188, f° 42 r - 42 v.) komt een eigenaardige reeks uitgaven voor die duiden op de behandeling van een Tieltse zieke, waarschijnlijk een krankzinnige, die te Sint-Baafs-Vijve zijn genezing zoeken.

Deze uitgaven deed de armentafel maar « in vorme van leenynghe » aan de kinderen van de persoon in kwestie, een zekere Joos Fiers. Door toedoen van twee bezorgers van de Tieltse armendis werd Joos naar St-Baafs-Vijve gevoerd, waar hij in een niet nader bepaalde plaats « in observatie » werd gebracht voor minstens een achttal dagen. De behandeling van de zieke gebeurde in een bad, waarin hij ondergedompeld werd. Vooraf moest de patiënt gearbarieerd worden. Waarschijnlijk moet dit bad in de kerk van St-Baafs-Vijve gestaan hebben. Het eigenaardige van het geval is dat de pastoor van die parochie, heer Fransoys de Vadere, de zieke beleest en betaald wordt om hem te « badene ». De koster, Jan van Craeynest, en de « lichtwerdighe » van de kerk worden ook vergoed om hun goede diensten in de behandeling. Voor de zieke werd ook 2 sc. 6 den. par. betaald als « offerghelt ». Het was ook de koster die moest zorgen voor het onderhoud en onderdak van de zieke te St-Baafs-Vijve. Het moet zijn dat de pastoor en de koster goed hun werk gedaan hadden, want toen Joos « huuter prochie trock » werden de klokken geluid, voorzeker om God te danken voor die spoedige genezing.

V. ARICKX

SINT IDESBALD IN HET VOLKSLEVEN.

Dat St. Idesbald en zijn kapelletje — « Baldjes kruis » — te Koksijde echt populair is, blijkt uit een paar benamingen van « sociëteiten ».

« Baaltjes Lustige Kloppers » : een kaartersclub die zijn kampioenschap betwist in het lokaal « Astrid » te Koksijde.

« De Rokers van Baldus » : een rokersgilde die in Café « Het Lusthof » op de laatste Zondag van October haar 13e roking voor het clubkampioenschap moet houden.

Maar ook Eggewaartskapelle houdt nu St. Idesbald in ere. Dat kon men zien op Zondag 23 October. Eggewaarts was in volle feest, dhr. Norbert Vanderheyde van het Pauwhof werd ingehaald als nationaal « kampioen van de ploeg ». In de stoet werd het wapenschild van Idesbald gedragen vóór de ploeg van de gevierde. Volgens de overlevering immers is het Pauwhof, dichtbij de kerk gelegen, de hoeve waar Eggewaard, de vader van Idesbald, woonde. En dit hof

droeg waarschijnlijk de naam « Ter Gracht ». Onze vriend en medewerker Z. E. H. J. De Cuyper zal met genoegen zien dat het baanbrekende hoofdstuk over de Hereboer van Eggewaartskapelle in zijn « Idesbald van der Gracht » in Eggewaarts zelf vruchtbaar nawerkt en reeds in het volksleven is overgegaan. B.

STAMREEKS VAN REUZEN IN 'T VERSCHT.

Het geslacht der Reuzen beleeft een nieuwe lente, wie kan het doopregister nog bijhouden ? de vruchtbaarheid van onze steden en dorpen is overstelpend. Was Harelbeke tot nog toe ten achter gebleven, nu zal de Stad van Liederik de achterstand planmatig inlopen, getuige het volgende bericht dat zopas aan de pers werd medegedeeld.

« *Komst van reuzen in 't verscht.* — Met het doel alhier [te Harelbeke] de folklore nieuw leven in te blazen en het kermisvieren over de verschillende straten en wijken nieuw leven en verse kleur bij te zetten, hebben enkele vooraanstaande personen uit de gemeente een voorlopig comité gesticht en deze kwestie onder de loupe genomen. Na verscheidene vergaderingen werd het volgende besluit getroffen :

Er zullen volksfeesten ingericht worden met reuzen. Om te beginnen zou men een reus en een reuzin laten « bouwen », die in het doopsel de naam van « Jan de Zerewever » en « Tineke van Heule » zouden krijgen. Na het huwelijk ontvangen te hebben, zou ervoor gezorgd worden dat het reuzengezin elk jaar met een reuzenkind aangroeit. De ooievaar zou de « boreling » aan een of andere straat of wijk afleveren, alwaar het dan ook zal gedoopt worden. Aldus zouden doop en huwelijk van Jan en Tineken en de blijde geboorten en doopplechtigheden van hun kinderen gepaard gaan met allerhande volksfeesten, zodat de folkloristische uitingen van ons volk weer een tijdje gewaarborgd zijn.

De eerste feestelijkheden zouden plaats grijpen, mits goedkeuring van het College van burgemeester en schepenen, op 17 Juni 1956. »

VINKENIERS IN MEULEBEKE.

« Niet Rijk maar Recht » is de naam van de Vinkenmaatschappij van Meulebeke en uit « De Vinkenier » van 9 Sept. 1955 blijkt dat de leden van de bond geen fantasie te kort hebben. Hun stafrijmende naam getuigt van de zin voor maat en ritme die raaschte Vinkeniers in het bloed zit.

Het heengaan van de vinkeman « Jonggezel Ridder Timelo »

op 24 Juni werd aangekondigd met een uitvoerige doodbrief van wege heel de familie ; « Sint-Jan kwam achter de vinkeman » : zo luidt het speciale aflaatgebed dat de herinnering aan de sterfdag moet bewaren.

Het doodsantje bewaart het « Zalig aandenken aan Jonggezel Ridder Timelo — geboren in Gods natuur, gesterkt door vele miereeneiers van langs de Deeveerivier, en in de wil van Luitenant Verstraete ontslapen... » De aflijvige vogel spreekt dan zijn dank uit tot zijn beminde pleegvader en verplegers. Het santje besluit met een vaarwel aan de Vinkebroeders : « Vaartwel. Schuifelt veel. Akten van Ring tjing tjing sieskewee ».

Onze Vinkeniers houden van het goede woord van Jan Boendale dat « mate t'allen spele goed is ». Toen de pastoor onlangs aan 't feestbanket van de Vinkeniers zat, zei hij dat ze na 't feest zouden doen wat in de naam van de bond staat en « noch rijk nog scheef doch recht » zouden naar huis toe gaan.

G. P. B.

POPERINGSE SCHOENEN.

Poperinge schijnt ten tijde van Maria-Theresia een « lzegem » avant-la-lettre geweest te zijn. De stad telde inderdaad — volgens een rapport aan de Raad van Financiën, Alg. Rijksarchief Brussel — 50 meesters-schoenmakers waarvan sommige werkten met 18 à 20 gasten. Zij vervaardigden schoenen « in serie » om ze met honderde paar op de markten en jaarmarkten te brengen. In 1769 doen zij zeer hun beklag omdat ze met hun koopwaar niet mogen venten in de dorpen en gehuchten. Zij waren schoenmakers-kooplieden. Zo vinden we er een paar vermeld in 1790, toen leper een partij schoenen voor het Regiment van West-Vlaenderen te Poperinge bestelde. De rekening vermeldt : « de Borgers Mattheus Coolaert en J. B. Dujardin, meesters schoenmaekers en kooplieden » te Poperinge; zij leverden aan de Commissie van Oorlog te leper en waren in 1793 nog niet betaald. (Biekorf 1955, 69).

De Poperingse schoenmakers trokken hun leder meestal van elders o. m. uit leper, Diksmuide en Veurne. In 1769 waren er te Poperinge zelf 7 leerlooierijen die samen 12 kuipen in bedrijf hadden, doch deze huidevetters waren meer handelaars dan fabrikanten; zij kochten huiden in de omstreken op en zonden ze voor een groot deel onbewerkt naar Wervik, dat toen een zeer actief smokkelcentrum was. Sieur Castelain was er de grote afnemer, hij verhandelde de opgekochte huiden verder onbewerkt over de grens.

A. V.

TESTAMENTBEURZEKE.

In mijn prondelschuif ligt er o. m. een testamentzakje of beurzeke. Het is gesneden uit gaaf en stevig perkament, vierkant geplakt (10 cm), met afgeschuinde klep, waardoor een rood snoer geregen is, de sluitkoord van het zakje. De voorzijde draagt de volgende tekst :

JHS.

Bidt onsen

Heere voor

P. G.

Dits myn ruste inder eewicheyt
hier sal ick woonen, want ick dese
hebbe vercoren. Psal. 131.

Op de klep staat geschreven :

JHS

Ick gheloove te sien die goeden
des Heeren in dlandt
der levender.

Psal. 26

1613.

Octob. 15.

De teksten zijn sober en smaakvol door een geschoolde hand uitgevoerd. De erfgenamen en latere bezitters moeten dat beurzeke steeds met zorg bewaard hebben, want het is na 350 jaar nog fris en ongeschonden. J. H.

VRAGEN EN ANTWOORDEN.

Boerenmakke. — Op sommige kerkhoven zijn er nog graven van grote hoeren waarop een makke ligt. Zo liet ik mij zeggen. Ik kon tot nu toe niets naders daarover vernemen. Waar ergens, op welke gemeente? En hoe lang moet dat geleden zijn? V. N. H.

— Over de boerenmakke en boerenvorke zie Biekerf 1945, 127; 1952, 48, 56.

Presentwijn. — Elk hoog bezoeker werd eertijds, bij zijn aankomst in de stad, door de magistraat vereerd met een zeker aantal kannen wijn naar gelang zijn aanzien; zie o. m. Biekerf 1933, 216. Henry Cust (Gentleman Errant blz. 14) beweert, zonder bewijs, dat het zenden van presentwijn een teken was dat al de verblijfkosten van de bezoeker door de stad zouden betaald worden. Is daar enig bewijs voor te vinden? F. N.

Opstel en Beheer :

A. VIAENE, Annunciatenstraat, 76, Brugge.

Postrekening : 2335 37

Abonnementsprijs : 100 fr.

Druk. A. Van Poelvoorde, Beenhouwersstraat, 35, Brugge